Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (голям състав)

21 декември 2016 година*

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Потребителски договори — Ипотечни кредити — Неравноправни клаузи — Член 4, параграф 2 — Член 6, параграф 1 — Обявяване на недействителност — Ограничаване от националния съд на действието във времето на обявяването на неравноправна клауза за недействителна“

По съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15

с предмет преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС от Juzgado de lo Mercantil № 1 de Granada (Търговски съд № 1, Гранада, Испания) (C-154/15), с акт от 25 март 2015 г., постъпил в Съда на 1 април 2015 г., както и от Audiencia Provincial de Alicante (Съд на провинция Аликанте, Испания) (C-307/15 и C-308/15), с актове от 15 юни 2015 г., постъпили в Съда на 1 юли 2015 г., в рамките на производства по дела

Francisco Gutiérrez Naranjo

срещу

Cajasur Banco SAU (C-154/15),

Ana María Palacios Martínez

срещу

Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) (C-307/15),

Banco Popular Español SA

срещу

Emilio Irles López,

Teresa Torres Andreu (C-308/15)

СЪДЪТ (голям състав),

състоящ се от: K. Lenaerts, председател, A. Tizzano, заместник-председател, R. Silva de Lapuerta и M. Ilešič, председатели на състави, J. Malenovský, E. Levits (докладчик), J.-C. Bonichot, Ал. Арабаджиев, C. G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen и K. Jürimäe, съдии,

генерален адвокат: P. Mengozzi,

* * Език на производството: испански.

секретар: L. Carrasco Marco, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 26 април 2016 г.,

като има предвид становищата, представени:

— за г-н Gutiérrez Naranjo, от A. Navarro Vidal, A. Martínez Muriel, D. Pineda Cuadrado и L. Pineda Salido, abogados,

— за г-жа Palacios Martínez, от F. J. Zambudio Nicolas, abogado, и R. López Coloma, procuradora,

— за Banco Popular Español SA, от C. Fernández Vicién, I. Moreno-Tapia Rivas и J. Capell, abogados,

— за Cajasur Banco SAU, от J. Remón Peñalver и D. Sarmiento Ramirez-Escudero, abogados,

— за Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA), от J. Rodríguez Cárcamo и A. Rodríguez Conde, abogados,

— за г-н Irles López и г-жа Torres Andreu, от Y. Sánchez Orts, procuradora, и F. García Cerrillo, abogado,

— за испанското правителство, от A. Gavela Llopis и M. Sampol Pucurull, в качеството на представители,

— за чешкото правителство, от S. Šindelková, M. Smolek и J. Vláčil, в качеството на представители,

— за полското правителство, от B. Majczyna, в качеството на представител,

— за правителството на Обединеното кралство, от S. Simmons и L. Christie, в качеството на представители, подпомагани от S. Ford, barrister, K. Smith и B. Kennelly, QC,

— за Европейската комисия, от Д. Русанов, N. Ruiz García и J. Baquero Cruz, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 13 юли 2016 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването по-специално на членове 6 и 7 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).

2 Запитванията са отправени в рамките на спорове между взели ипотечни кредити лица и кредитни институции относно правото на възстановяване на суми, изплатени въз основа на договорни клаузи, неравноправността на които е установена по съдебен ред.

Правна уредба

Правото на Съюза

3 Съображение десето от Директива 93/13 предвижда:

„[…] по-ефективна защита на потребителите може да се осъществи чрез приемане на еднакви правила относно неравноправните клаузи […]“.

4 Съображение дванадесето от тази директива уточнява:

„[…] държавите членки следва да имат възможността с оглед на Договора да предоставят на потребителите по-голяма степен на защита чрез разпоредби в националното си законодателство, които са по-строги от тези в настоящата директива“.

5 Съображение двадесет и четвърто от Директива 93/13 определя:

„[…] съдилищата и административните органи на държавите членки трябва да разполагат с адекватни и ефективни средства да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори“.

6 Съгласно член 3, параграф 1 от Директива 93/13:

„В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора“.

7 Съгласно член 3, параграф 2, първа алинея от тази директива:

„Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия“.

8 Член 4 от посочената директива гласи:

„1. Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.

2. Преценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и по отношение на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.

9 Член 5 от същата директива уточнява:

„При договори, в които всички или определени клаузи се предлагат на потребителя в писмен вид, тези условия се съставят на ясен и разбираем език. […]“.

10 Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 предвижда:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

11 Съгласно член 7, параграф 1 от тази директива:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Испанското право

Законодателство

12 Съгласно член 1303 от Código Civil (Граждански кодекс):

„Без да се засяга действието на следващите членове, при обявяване на недействителността на договора всяка от страните е длъжна да върне на другата получените по този договор вещи заедно с плодовете и платената цена заедно с лихвите“.

13 Съгласно член 82, параграф 1 от Texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (Преработен текст на общия закон за защита на потребителите и ползвателите и на други допълнителни закони), одобрен с Real Decreto Legislativo 1/2007 (Кралски законодателен декрет 1/2007) от 16 ноември 2007 г. (BOE № 287 от 30 ноември 2007 г.), в приложимата му към споровете по главното производство редакция (наричан по-нататък „LGDCU“):

„За неравноправни се приемат клаузите, които не са индивидуално договорени, и практиките, за които не е изразено изрично съгласие, когато въпреки изискването за добросъвестност създават в ущърб на потребителя и ползвателя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора“.

14 Член 83 от LGDCU предвижда:

„Неравноправните клаузи са недействителни по право и се считат за несъществуващи. За целта съдът, след като изслуша страните, обявява за недействителни неравноправните клаузи от договора, който обаче остава задължителен за страните, ако може да продължи да съществува и без тези клаузи“.

15 Член 5, параграф 5 от Ley 7/1998 sobre Condiciones Generales de la Contratación (Закон 7/1998 за общите договорни условия) от 13 април 1998 г. (BOE № 89 от 14 април 1998 г.), в приложимата му към споровете по главното производство редакция (наричан по-нататък „LCGC“), предвижда:

„При съставянето на общи клаузи трябва да се спазват критериите за прозрачност, яснота, точност и опростеност“.

16 Член 7 от LCGC предвижда:

„За следните общи условия се счита, че не са част от договора:

a) условията, с които потребителят реално не е имал възможността да се запознае напълно преди сключването на договора или които не са били подписани, когато това е необходимо, съгласно член 5;

b) нечетимите, двусмислените, неясните и неразбираемите условия, освен ако, в случая на последните, са изрично приети писмено от потребителя и са съобразени със специалната нормативна уредба, която урежда прозрачността на съдържащите се в договора клаузи“.

17 Съгласно член 8 от LCGC:

„1. Недействителни по право са общите условия, увреждащи лицето, което ги приема, и противоречащи на разпоредбите на този закон или на други императивни или забраняващи норми, освен ако последните не предвиждат други последици при нарушаването им.

2. Недействителни по-конкретно са неравноправните общи условия на потребителските договори […]“.

Практиката на Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания)

– Решение № 241/2013 от 9 май 2013 г.

18 Сезиран с колективен иск за преустановяване, предявен от сдружение на потребители срещу няколко кредитни институции, в решение № 241/2013 от 9 май 2013 г. Tribunal Supremo (Върховен съд), след като констатира неравноправността на съдържащи се в общите условия на сключени с потребители договори за ипотечен кредит клаузи, предвиждащи минимален процент, под който плаващата лихва не може да падне (наричани по-нататък „клаузите за долен праг“), обявява тези клаузи за недействителни.

19 Тази юрисдикция приема, че посочените клаузи, които се отнасят до основния предмет на разглежданите договори, са граматически разбираеми за потребителите и следователно отговарят на изискването за ясна и разбираема формулировка, предвидено в член 4, параграф 2 от Директива 93/13. Ето защо за посочената юрисдикция няма основание те да се считат за неравноправни, в съответствие с практиката, изведена от Съда с решение от 3 юни 2010 г., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309).

20 Въз основа по-специално на утвърдените от Съда принципи в решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180) обаче Tribunal Supremo (Върховен съд) констатира, че изискването за прозрачност, предвидено в член 4, параграф 2 от Директива 93/13, трябва да се разбира в смисъл, че включва съобразяването не само с формален, но и с материален аспект, който има същия обхват като визираното в член 5 от тази директива изискване и който е свързан с достатъчността на информацията, предоставена на потребителите при сключването на договора, за правните и икономически последици за тях от прилагането на клаузите, които се отнасят по-специално до основния предмет на договора.

21 Според Tribunal Supremo (Върховен съд) в делото, довело до решението от 9 май 2013 г., изискването за прозрачност по същество не е изпълнено, тъй като съответните банкови институции не са предоставили подобна информация на потребителите при сключването на договорите за кредит, съдържащи клаузи за долен праг. Ето защо Tribunal Supremo (Върховен съд) пристъпва към анализ на евентуалната неравноправност на тези клаузи от гледна точка на

общите критерии за добросъвестност, равнопоставеност и прозрачност, прогласени в член 3, параграф 1, в член 4, параграф 1 и в член 5 от Директива 93/13, и обявява въпросните клаузи за недействителни поради липсата при тях на прозрачност, която се дължи на недостатъчното информиране на кредитополучателите за конкретните последици от практическото им прилагане.

22 Tribunal Supremo (Върховен съд) обаче приема, че съответните договори за ипотечен кредит могат да продължат да съществуват и освен това ограничава обратната сила на последиците от обявяването на клаузите за долен праг за недействителни.

23 Всъщност в тази насока, след като припомня, че съгласно практиката на Съда, прилагана при обявяването на клаузи за недействителни, съответните клаузи трябва да се считат за лишени изобщо от ефект, Tribunal Supremo (Върховен съд) отбелязва, че макар общото правило да е, че недействителността се обявява с обратна сила, тази обратна сила не е извън обхвата на общите правни принципи, и по-конкретно на принципа на правна сигурност.

24 Tribunal Supremo (Върховен съд) постановява, че клаузите за долен праг са законосъобразни сами по себе си, че са обосновани от обективни причини, не са необичайни и не представляват изключение, че пазарът на кредити за недвижими имоти дълго време е толерирал тяхното използване, че недействителността им е следствие от липса на прозрачност, която се дължи на недостатъчното информиране на кредитополучателите, че банковите институции са спазили нормативните изисквания за предоставяне на информация, установени в правната уредба, че определянето на минимален лихвен процент отговаря на необходимостта да се гарантира минимална доходност от съответните ипотечни кредити, за да могат банковите институции да компенсират направените оперативни разходи и да продължат да предоставят финансиране, че клаузите за долен праг са изчислявани така, че да не се допуска съществено изменение на първоначално установените погасителни вноски, отчитани от кредитополучателите към момента, в който вземат решение за икономическите си действия, че испанското законодателство допуска замяната на кредитора и че обратната сила на обявяването на разглежданите клаузи за недействителни би довела до сериозни икономически смущения.

25 Ето защо в светлината на тези съображения Tribunal Supremo (Върховен съд), въз основа на принципа на правна сигурност, ограничава действието на решението си, считано от датата на неговото публикуване, като постановява, че констатацията за недействителността на съответните клаузи за долен праг няма да засегне нито споровете, окончателно решени със съдебно решение със сила на пресъдено нещо, нито извършените преди 9 май 2013 г. плащания, така че би трябвало да бъдат възстановени единствено сумите, които след тази дата са недължимо изплатени въз основа на споменатите клаузи.

– Решение № 139/2015 от 25 март 2015 г.

26 В решение № 139/2015 от 25 март 2015 г. (наричано по-нататък „решението от 25 март 2015 г.“) Tribunal Supremo (Върховен съд), при разглеждането на индивидуален иск на потребител, с който се търси възстановяването на недължимо платени въз основа на клауза за долен праг суми, потвърждава ограничаването на обратната сила, която има обявяването на недействителността на такава клауза. Така, посочената юрисдикция включва индивидуалните искове за преустановяване и за обезщетение в обхвата на подхода, възприет по-рано с решението от 9 май 2013 г. за колективните искове за преустановяване. Така по делото, довело до постановяването на решението от 25 март 2015 г., задължението за възстановяване е сведено единствено до сумите, недължимо платени след обявяването на решението от 9 май 2013 г.

Факти по споровете в главното производство и преюдициалните въпроси

По дело C-154/15

27 Г-н Francisco Gutiérrez Naranjo сключва договор за ипотечен кредит с банка Cajasur Banco SAU, в който фигурира клауза за долен праг.

28 Позовавайки се на Директива 93/13 и на практиката на Tribunal Supremo (Върховен съд), г-н Gutiérrez Naranjo предявява иск пред Juzgado de lo Mercantil № 1 de Granada (Търговски съд № 1, Гранада, Испания), с който моли последния да прогласи клаузата за долен праг за недействителна и да разпореди да бъдат възстановени недължимо платените въз основа на тази клауза суми.

29 Запитващата юрисдикция иска да се установи дали ограничаването на действието на обявяването на договорна клауза поради нейната неравноправност само до периода след това обявяване е съвместимо с член 6, параграф 1 от Директива 93/13.

30 Ето защо Juzgado de lo Mercantil № 1 de Granada (Търговски съд № 1, Гранада, Испания) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Допустимо ли е условието за „необвързващо действие“ по член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО да се тълкува в смисъл, че в случай като разглеждания, независимо от обявяването ѝ за недействителна, съответната клауза продължава да поражда последици до обявяването на недействителността и следователно последиците, които тя е породила, докато е била в сила, няма да се считат за отменени или ненастъпили?

2) Решението да се преустанови прилагането на обявена за недействителна клауза (в съответствие с член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1, постановено по предявен от потребител индивидуален иск, съвместимо ли е с ограничаване на действието на обявената недействителност? Допустимо ли е ограничаване (от съда) на задължението на търговеца да върне сумите, платени от потребителя в резултат от прилагането на клауза, която впоследствие е била обявена за изначално недействителна поради липса на информация и/или непрозрачност?“.

По дело C-307/15

31 На 28 юли 2006 г.г-жа Ana María Palacios Martínez сключва с Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) договор за ипотечен кредит, в който фигурира клауза за долен праг.

32 На 6 март 2014 г. кредитополучателката предявява иск пред Juzgado de lo Mercantil № 1 de Alicante (Търговски съд № 1, Аликанте, Испания) с цел да се установи недействителността на тази клауза за долен праг поради нейната неравноправност, както и да се възстановят недължимо платените на банковата институция суми.

33 Позовавайки се на подхода, възприет от Tribunal Supremo (Върховен съд) в решението му от 9 май 2013 г., на първа инстанция тази юрисдикция приема, че предметът на иска е отпаднал, без да се засяга правото на ищцата да получи обратно сумите, които банковата институция е могла да ѝ начисли съгласно въпросната клауза, считано от датата на обявяване на това решение.

34 Audiencia Provincial de Alicante (Съд на провинция Аликанте), който разглежда делото като въззивна инстанция, има съмнения дали подходът, възприет на първа инстанция, е съвместим с член 6, параграф 1 от Директива 93/13.

35 Според Audiencia Provincial de Alicante (Съд на провинция Аликанте, Испания) липсата на обратна сила на обявяването на неравноправна клауза за недействителна може да е в разрез както с целите на тази директива, така и със забраната за смекчаване по съдебен ред на действието на неравноправната клауза. В допълнение, тази юрисдикция изразява съмнение, че условията, които Съдът изисква да са налице, за да може да бъде ограничено действието във времето на обявяването на неравноправна клауза за недействителна, са били изпълнени по делото, довело до постановяването на принципното решение на Tribunal Supremo (Върховен съд) от 9 май 2013 г.

36 Ето защо Audiencia Provincial de Alicante (Съд на провинция Аликанте) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Съвместимо ли е с принципа, че неравноправните клаузи не са обвързващи, закрепен в член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО, реституционните последици от обявяването на клауза за долен праг, включена в договор за кредит, за недействителна като неравноправна да настъпват с обратно действие не от момента на сключването на договора, а от по-късен момент?

2) Представлява ли самостоятелно понятие на правото на Съюза, което трябва да се тълкува еднакво от всички държави членки, критерият за добросъвестност на заинтересованите лица, който е основание за ограничаване на обратното действие, произтичащо от неравноправния характер на дадена клауза?

3) При положителен отговор, какви обстоятелства трябва да се вземат предвид, за да се прецени добросъвестността на заинтересованите лица?

4) При всички положения, отговаря ли на изискването за добросъвестност на заинтересованите лица поведението на търговеца, довело до липса на прозрачност при сключване на договора, заради която клаузата е приета за неравноправна?

5) Представлява ли самостоятелно понятие на правото на Съюза, което трябва да се тълкува еднакво от всички държави членки, критерият за риск от сериозни смущения, който е основание за ограничаването на обратното действие, произтичащо от неравноправния характер на дадена клауза?

6) При положителен отговор, какви критерии трябва да се вземат предвид?

7) При преценката на риска от сериозни смущения само рискът за търговеца ли трябва да се взема предвид, или трябва да се отчитат и загубите на потребителите вследствие на невъзстановяване в пълен размер на сумите, платени по силата на съответната клауза за долен праг?“.

По дело C-308/15

37 На 1 юни 2001 г. г-н Emilio Irles López и г-жа Teresa Torres Andreu сключват с Banco Popular Español SA (наричана по-нататък „BPE“) договор за ипотечен кредит, в който фигурира клауза за долен праг. С актове за изменение от 2 май 2007 г. и от 14 юни 2007 г. страните съгласуват две увеличения на предоставената по кредита сума, като при всяко от тях фигурира клауза за долен праг.

38 Тъй като смятат, че са се съгласили с клаузите за долен праг при непрозрачни условия, кредитополучателите предявяват иск пред Juzgado de lo Mercantil № 3 de Alicante (Търговски съд № 3, Аликанте, Испания), за да бъдат тези клаузи обявени за недействителни, а недължимо платените въз основа на тях суми — възстановени.

39 Искът е уважен на първа инстанция от посочената юрисдикция, която съответно осъжда BPE да възстанови на кредитополучателите недължимо платените в приложение на тези клаузи суми, считано от момента на сключване на договора за кредит и на актовете за неговото изменение.

40 BPE подава жалба пред Audiencia Provincial de Alicante (Съд на провинция Аликанте), като се основава на решенията от 9 май 2013 г. и от 25 март 2015 г.

41 Запитващата юрисдикция изразява, от една страна, съмнения дали ограничаването на действието на обявяването на дадена неравноправна клауза за недействителна е съвместимо с член 6 от Директива 93/13. От друга страна, според нея фактът, че с решението си от 25 март 2015 г. Tribunal Supremo (Върховен съд) е включил индивидуалните искове в обхвата на подхода, възприет в решението му от 9 май 2013 г. по колективен иск, би могъл да доведе до ограничаване на правото на ефективна съдебна защита на кредитополучателите, разглеждани поотделно, тъй като особените обстоятелства по всеки конкретен случай няма да бъдат отчетени при определянето на началния момент на задължението за възстановяване, което има банковата институция, възползвала се от действието на дадена неравноправна клауза.

42 Ето защо Audiencia Provincial de Alicante (Съд на провинция Аликанте) решава да спре производството и да отправи, наред със същите преюдициални въпроси като поставените по дело C-307/15, осми въпрос със следната формулировка:

„8) Съвместимо ли е с принципа, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя, закрепен в член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО, и с правото на ефективна съдебна защита, прогласено в член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, същото ограничение на реституционните последици от недействителността на клауза за долен праг, обявена в производство по иск на сдружение на потребители срещу [три] финансови институции, автоматично да важи и за индивидуалните искове за обявяване на клауза за долен праг за недействителна като неравноправна, предявени от клиенти потребители, които са сключили договори за ипотечен кредит с други финансови институции?“.

43 С определение на председателя на Съда от 10 юли 2015 г. дела C-307/15 и C-308/15 са съединени за целите на писмената и устната фаза на производството и на съдебното решение.

44 С определение на председателя на Съда от 14 август 2015 г. исканията на Audiencia Provincial de Alicante (Съд на провинция Аликанте) за разглеждане на дела C-307/15 и C-308/15 по реда на бързото производство, предвидено в член 23a от Статута на Съда на Европейския съюз и в член 105 от Процедурния правилник на Съда, са отхвърлени.

45 С определение на председателя на Съда от 21 октомври 2015 г. дело C-154/15 е съединено с дела C-307/15 и C-308/15 за целите на устната фаза на производството и на съдебното решение.

По преюдициалните въпроси

По първия и втория въпрос по дело C-154/15 и по първите въпроси по дела C-307/15 и C-308/15

46 С двата въпроса по дело C-154/15 и първите въпроси по дела C-307/15 и C-308/15, които следва да бъдат разгледани заедно, запитващите юрисдикции по същество искат да се установи дали член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването по съдебен ред на неравноправността по смисъла на член 3, параграф 1 от споменатата директива на клауза, съдържаща се в сключен между потребител и продавач или доставчик договор, само до недължимо платените в приложение на тази клауза суми, след като е обявено съдебното решение, с което е установена тази неравноправност.

47 Най-напред следва да се разгледа доводът на испанското правителство, на Cajasur Banco и на BPE, че въпросът за последиците от установяването на неравноправността на клауза като разглежданата по главното производство не попада в приложното поле на Директива 93/13, защото, като направил такава констатация, Tribunal Supremo (Върховен съд) осигурил на потребителите ниво на защита, по-високо от гарантираното с тази директива.

48 Действително, в тази насока от преюдициалните запитвания се вижда, че в решението си от 9 май 2013 г. Tribunal Supremo (Върховен съд), за да обоснове извършването на проверка дали съответните клаузи за долен праг, които се отнасят до основния предмет на разглежданите договори, са неравноправни, тълкува изискването за прозрачност по член 4, параграф 2 от цитираната директива в смисъл, че не се свежда до зачитането на формалната прозрачност на договорните клаузи, свързана с яснотата и разбираемостта на тяхната формулировка, а включва и зачитането на прозрачността им по същество, свързана с достатъчността на предоставената на потребителя информация за правния и икономическия обхват на договорния му ангажимент.

49 Както обаче отбелязва генералният адвокат в точки 46—50 от заключението си, проверката на прозрачността по същество на клаузите, които се отнасят до основния предмет на договора, произтича от предвидената в член 4, параграф 2 от Директива 93/13. Всъщност текстът на тази разпоредба предвижда, по същия начин както член 5 от въпросната директива, че договорните клаузи трябва да са съставени „на ясен и разбираем език“.

50 В тази насока Съдът е постановил, че за потребителя е от основно значение да бъде информиран, преди сключването на договора, за договорните условия и за последиците от това сключване. Именно въз основа на тази информация той взема решение дали да се обвърже с условията, изготвени предварително от продавача или доставчика (решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 44).

51 Следователно, когато преди сключването на договора потребителят не е разполагал с необходимата информация за договорните условия и последиците от това сключване, разглеждането на неравноправността по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 на договорна клауза, отнасяща се до основния предмет на този договор, попада в приложното поле на тази директива като цяло, и в частност на член 6, параграф 1 от нея.

52 Ето защо, и доколкото запитващите юрисдикции се позовават на решението от 9 май 2013 г., с което се ограничава реституционният ефект на констатацията за неравноправността на клаузите за долен праг, следва да се провери дали член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че допуска такова ограничаване от национална юрисдикция.

53 Съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право.

54 Тази норма трябва да се приеме за разпоредба, равностойна на националните норми, които имат ранг на императивни норми във вътрешния правопорядък (вж. в този смисъл решение от 30 май 2013 г., Asbeek Brusse и de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, т. 44).

55 В допълнение, става въпрос за императивна разпоредба, чието предназначение е да замени формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях (решение от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 63).

56 Предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава защитата на потребителите, които са в положение на по-слаба страна спрямо продавачите или доставчиците, Директива 93/13 задължава държавите членки да предвидят подходящи и ефективни мерки „за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“, както следва от член 7, параграф 1 във връзка с двадесет и четвърто съображение от тази директива (решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 78).

57 За целта националният съд е длъжен просто да не прилага неравноправните договорни клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, но не е овластен да изменя съдържанието им (вж. в този смисъл решение от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 65).

58 В този смисъл, от една страна, националният съд е длъжен служебно да прецени неравноправността на договорните клаузи, попадащи в приложното поле на Директива 93/13, и така да компенсира неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика, когато разполага с необходимата за целта правна и фактическа информация.

59 Всъщност, за да е напълно ефективна предвидената от цитираната директива защита, е необходимо националният съд, който е констатирал служебно неравноправния характер на дадена клауза, да може да изведе всички последици от това заключение, без да чака потребителят, който е информиран за правата си, да представи искане, в което настоява за отмяна на посочената клауза (решение от 30 май 2013 г., Jőrös, C-397/11, EU:C:2013:340, т. 42).

60 От друга страна, националният съд не може да бъде овластен да изменя съдържанието на неравноправните клаузи, защото това би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите или доставчиците със самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя (вж. в този смисъл решение от 21 януари 2015 г., Unicaja Banco и Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, EU:C:2015:21, т. 31 и цитираната съдебна практика).

61 От предходните съображения следва, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че за обявената за неравноправна договорна клауза трябва принципно да се счита, че никога не е съществувала, така че тя няма как да има последици за потребителя. Ето защо установяването по съдебен ред на неравноправността на такава клауза поначало трябва да води до връщането на потребителя в правното и фактическо положение, в което той би се намирал при липсата на тази клауза.

62 Оттук следва, че задължението на националния съд да изключи действието на неравноправната договорна клауза, която налага плащането на суми, оказали се недължими, по принцип поражда съответния реституционен ефект по отношение на тези суми.

63 Всъщност липсата на такъв реституционен ефект би могла да постави под въпрос възпиращото действие, с което член 6, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с член 7, параграф 1 от същата директива придружава констатацията за неравноправността на клаузи, съдържащи се в сключените между потребители и продавач или доставчик договори.

64 Вярно е, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 изисква държавите членки да предвидят неравноправните клаузи да не са обвързващи за потребителя, „при условията на тяхното национално право“ (решение от 6 октомври 2009 г., Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, т. 57).

65 Уредената с националното право защита, гарантирана на потребителите с Директива 93/13, обаче не може да изменя обхвата, а следователно и същността на тази защита, и оттук — да поставя под въпрос търсеното от законодателя на Европейския съюз, видно от посоченото в съображение десето от Директива 93/13, подобряване на ефективността на споменатата защита с приемането на уеднаквени правила относно неравноправните клаузи.

66 Ето защо действително държавите членки трябва с националното си право да определят условията и реда, по които се констатира неравноправността на съдържащата се в договор клауза и се материализират конкретните правни последици от тази констатация, но същевременно въпросната констатация трябва да дава възможност за връщане на правното и фактическо положение в положението, в което би се намирал потребителят при липсата на тази неравноправна клауза, по-специално като обосновава правото на възстановяване на предимствата, неправомерно получени в негов ущърб от продавача или доставчика въз основа на споменатата неравноправна клауза.

67 В настоящия случай с решението си от 9 май 2013 г., на което се позовават запитващите юрисдикции, Tribunal Supremo (Върховен съд) е постановил, че констатацията за неравноправността на съответните клаузи за долен праг няма да засегне нито споровете, окончателно решени със съдебно решение със сила на пресъдено нещо, нито извършените преди датата на обявяване на това решение плащания, и че следователно последиците от тази констатация, и по-специално правото на потребителя на възстановяване, се ограничават по силата на принципа на правна сигурност до недължимо изплатените суми, считано от тази дата.

68 Действително в тази насока Съдът вече е признал, че защитата на потребителя не е абсолютна. Той е постановил в частност, че правото на Съюза не налага на националната юрисдикция да не прилага вътрешните процесуалноправни норми, които по-специално придават на дадено решение сила на пресъдено нещо, дори ако това би позволило да се отстрани допуснато с въпросното решение нарушение на разпоредба от Директива 93/13, независимо от естеството на това нарушение (вж. в този смисъл решение от 6 октомври 2009 г., Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, т. 37). Следователно в решението си от 9 май 2013 г. Tribunal Supremo (Върховен съд) е можел да постанови, че това решение не е в състояние да засегне споровете, окончателно решени с предходни съдебни решения със сила на пресъдено нещо.

69 Съдът също така вече е постановил, че определянето на разумни преклузивни срокове в интерес на правната сигурност е съвместимо с правото на Съюза (решение от 6 октомври 2009 г., Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, т. 41).

70 Прилагането на процесуално правило като разумния погасителен срок обаче трябва да се отличава от ограничаването във времето на действието на тълкуването на дадена норма от правото на Съюза (вж. в този смисъл решение от 15 април 2010 г., Barth, C-542/08, EU:C:2010:193, т. 30 и цитираната съдебна практика). В тази насока следва да се припомни, че единствено Съдът, предвид основополагащото изискване за уеднаквено и общо прилагане на

правото на Съюза, следва да определи ограниченията във времето на тълкуването, което дава на такава норма (вж. в този смисъл решение от 2 февруари 1988 г., Barra и др., 309/85, EU:C:1988:42, т. 13).

71 Ето защо определените от националното право условия, за които се говори в член 6, параграф 1 от Директива 93/13, не могат да накърняват същността на правото, което потребителите черпят от тази разпоредба, разтълкувана с припомнената в точки 54—61 от настоящото решение практика на Съда, да не бъдат обвързани от считаните за неравноправни клаузи.

72 Ограничаването във времето от Tribunal Supremo (Върховен съд) в решението му от 9 май 2013 г. на правните последици от констатацията за недействителност на клаузите за долен праг води до принципното лишаване на всеки потребител, сключил преди тази дата съдържащ такава клауза договор за ипотечен кредит, от правото на пълно възстановяване на сумите, недължимо платени от него на банковата институция въз основа на тази клауза през периода преди 9 май 2013 г.

73 Оттук следва, че национална съдебна практика, като произтичащата от решението от 9 май 2013 г., за ограничаването във времето на правните последици от обявяването на дадена договорна клауза за неравноправна съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 може да осигури само ограничена защита на потребителите, сключили съдържащ клауза за долен праг договор за ипотечен кредит преди датата на обявяване на решението, с което тази неравноправност е установена по съдебен ред. Следователно тази защита се оказва непълна и недостатъчна и не представлява подходящо и ефективно средство за преустановяване на употребата на този вид клаузи, в противоречие с предвиденото в член 7, параграф 1 от тази директива (вж. в този смисъл решение от 14 март 2013 г., Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, т. 60).

74 При това положение запитващите юрисдикции, които при решаването на споровете по главното производство са обвързани от тълкуването на правото на Съюза, дадено от Съда, са длъжни по собствена инициатива да не приложат ограничаването от Tribunal Supremo (Върховен съд) в решението му от 9 май 2013 г. на действието във времето, тъй като това ограничаване се оказва несъвместимо с посоченото право (вж. в този смисъл решения от 5 октомври 2010 г., Елчинов, C-173/09, EU:C:2010:581, т. 29—32; от 19 април 2016 г., DI, C-441/14, EU:C:2016:278, т. 33 и 34; от 5 юли 2016 г., Огнянов, C-614/14, EU:C:2016:514, т. 36 и от 8 ноември 2016 г., Огнянов, C-554/14, EU:C:2016:835, т. 67—70).

75 С оглед на изложените дотук съображения член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването по съдебен ред на неравноправността по смисъла на член 3, параграф 1 от споменатата директива, на клауза, съдържаща се в сключен между потребител и продавач или доставчик договор, само до недължимо платените в приложение на такава клауза суми, след като е обявено съдебното решение, с което е установена тази неравноправност.

По другите преюдициални въпроси

76 Предвид отговора на първия и втория въпрос по дело C-154/15, както и на първите въпроси по дела C-307/15 и C-308/15, няма основание да се дава отговор на другите преюдициални въпроси.

По съдебните разноски

77 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (голям състав) реши:

Член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването по съдебен ред на неравноправността по смисъла на член 3, параграф 1 от споменатата директива, на клауза, съдържаща се в сключен между потребител и продавач или доставчик договор, само до недължимо платените в приложение на такава клауза суми, след като е обявено съдебното решение, с което е установена тази неравноправност.

Подписи